

*Oponentský posudek o habilitačním spise
mgr. Katariny Petrovičové, PhD.*

Martianus Capella – Nauky na cestě mezi antikou a středověkem

Habilitační spis již vydaný nakladatelstvím Host (Brno 2010) věnuje Katarina Petrovičová otázkám a problémům spojeným s utvářením a pak definitivní podobou kánonu tzv. sedmi svobodných umění, který zajistil kontinuitu mezi vzdělaností antiky a středověku a tím zásadně ovlivnil kulturní tvář novodobé a moderní Evropy. Ve své předešlé práci (doktorská disertace, rovněž tištěná, Brno 2008) se autorka věnovala naukovému dílu *Aula Gellia* a *Macrobia*, obsahem předloženého spisu je rozbor alegorické naukové encyklopedie *Martiana Capelly* (pravděpodobně z konce 5. nebo počátku 6. stol.) *De nuptiis Mercurii et Philologiae* (O sňatku boha Merkura s Filologií). V první části spisu se habilitandka věnuje preliminariím, k nimž vedle nezbytných informací o *Martianově* životě (1) řadí i zasvěcený přehled obsahu studovaného díla tohoto pozdně antického autora (2). Pro *Martianův* život se nespokojuje tím, že by tlumočila názory badatelů různých epoch a škol klasické filologie od renesančního humanismu do současnosti – tyto názory a příslušné závěry uvádí s vlastními kritickými stanovisky pouze v poznámkách: obraz *Martianova* života buduje na jeho vlastních slovech (autobiografická výpověď, na svědectví rukopisů (jméno), antických textů a dalších (nepřímých) ukazatelů. Ani tento preliminární výklad se neomezuje na reprodukci obsahu *Nuptií*, již zde nacházíme náznaky interpretace a metodologických východisek, uplatněných pak v další kapitole, pojednávající o kompozičním plánu studovaného díla, *Petrovičová* již zde chápe a charakterizuje styl *De nuptiis* jako fabulační hru.

Právě tato charakteristika je zjevně oním „nescioquid novum et inopinatum“, jak se o svém díle vyjádřil *Martianus* sám. Autorka se v této druhé podstatně rozsáhlejší části práce věnuje kompozičnímu plánu *De nuptiis*. Zde, jak se domnívám, nezačíná příliš šťastně, odkaz na topiku neboli systém obecných míst (*loci communes*) se jí zde nezdá být na místě. V případě *Martianovy* předmluvy (stejně jako např. u *Terentia*, na jehož „argumenta“ se autorka odvolává) nejde o to, co s *Curtiem* a dalšími teoretiky nazýváme exordiální topikou, nýbrž prostě o předmluvu, která se ovšem stala, jak se ve výkladu správně uvádí, přirozenou součástí (nejen) antické literární tradice stejně jako další do narativních textů vkládané autorské komentáře (*metalepse*). *Petrovičová* si spolu s několika málo dalšími (pozn. 108, 109) povšimla a zdůraznila, což je možno považovat za novum v její práci, že autorské

komentáře (z hlediska naratologie označované jako metalepse) jejího autora jsou i v rámci této tradice a praxe výjimečné svou četností i nápaditým formálním zpracováním do podoby dialogů; ty pak rozebere v subkapitole (2.1) o přímých kompozičních sděleních. Jestliže je zde první (metaleptický) rozhovor označen jako „vymezení žánrů“, platí toto označení mutatis mutandis i pro další segmenty této subkapitoly: je zde proklamován nadžánr či chceme-li diskurz vzdělávací literatury, dále příběh – pohádka, mýtus – román (fabella), satira (menippská?), narativní strategií autorovou je pak (str. 51, srv. Str. 59) odlehčený přístup a alegorické zobrazení závažného výkladu, koneckonců kompozice „miscillo flamine“ – smíšenými tóny. Závažným se mi jeví šestý segment této subkapitoly (2.1) od str. 60, který rozebírá poslední metaleptickou partii, proslov „Satiry“. Právě zde čteme ono „miscillo flamine“, což je sémanticky vzato synonymum k samotnému výrazu „satira“, „satura“, přičemž si všimněme, že „způsob kompozice Martianus popisuje jako vzdálený řeckému přístupu k naukám“ (str. 61-62) – není zde implikována i skutečnost, že satira je (oproti řeckému literárnímu prostoru) vynálezem Římanů?

K otázce satiry, event. menippské satiry, se pak autorka vrací v další, třetí, kapitole, probírajíc jednotlivé nesporné charakteristické znaky menippské satiry, a dochází k závěru, že Martianovo *De nuptiis* nelze jako menippskou satiru beze zbytku charakterizovat (str. 100-101). Celá tato třetí kapitola pokračuje v hledání žánrové charakteristiky Martianovy skladby a její spíše skeptické závěry potvrzují oprávněnost skeptického stanoviska ke kategorii žánru vůbec, stanoviska, jež v poslední době literární teorie i historie zaujala. Výsledkem autorčiných rozborů je pak její přesvědčení, že to, co dává Martianovu textu výslednou jednotu a smysl, není satira, román, povídka, ani mýtická alegorie sama o sobě, nýbrž pouze ve všech analyzovaných motivech přítomná didaxe, že tedy před sebou v každém případě máme výklad o sedmi svobodných naukách (uměních). Je tedy zjevné, dodávám, že i zde v vítězi funkce literárního díla nad žánrem: jakkoli sporné a mnohoznačné, a druhé straně téměř nemožné, je žánrové zařazení díla, jeví se dle K. Petrovičové naprosto jasně jeho funkce. – Místu *De nuptiis* v konstituování *septem artes liberales* v linii od Varrona po Augustina a Boethia se pak týká další výklad.

Při této příležitosti upozorňuji, ač je to nad rámec předloženého habilitačního spisu, na zásadní užití Martianova spisu *De nuptiis* v jednom z klíčových děl českého latinského humanismu, v *Theribulii* Jana Dubravia. Konstatují to obě moderní kritické edice tohoto Dubravia spisu (úvod Josefa Hejnice k edici Ed. Petrů z r. 1984) i komentář zcela nového vydavatele *Theribulie* Alexandra Looseho (Hildesheim 2011) a zmiňují podstatnou okolnost, totiž to, že Dubravius čtyři roky (1516) před svým vydáním *Theribulie* (1520) vydal ve Vídni komentář k *Martialovým Nuptiae*. (Pokud vím, nebyl tento komentář předmětem důkladnějšího zkoumání.)

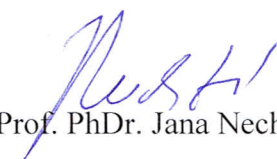
Dané téma je zde zpracováno v prostředí české filologie po prvé, a to moderními filologickými metodami, nadto s nezbytným a hojným přesahem k disciplínám sousedním (filozofie, religionistika). To, že se autorka zabývá velmi důkladně formální stránkou Martianova spisu, je nanejvýš žádoucí a vítaným přínosem její práce, neboť, jak sama konstatuje (str. 72), právě tento zřetel byl klasickou filologií dlouhodobě přinejmenším do 70. let 20. stol., zanedbáván, a pokud byl povrchně brán v úvahu, vedla tato úvaha spíše k odsudkům Martianova literárního umění. Svou rehabilitací Martiana, dobře podloženou filologickými argumenty a ohledem k literární teorii, je práce K. Petrovičové nová až objevná.

Kriticky jsem se zde prozatím vyjádřila k jednomu detailu (exordiální topika). Také mé další připomínky jsou marginální, nicméně o některých by bylo možno diskutovat. V dalším se tedy vyjadřuji k drobnostem textu a přináším několik podnětů ze strany latinské medievistiky:

- Překlad participia (nikoli adjektiva) *decuriatus* v textu str. 13 a v pozn. 10 – slovníky nabízejí pro toto part. překlad buď *rozdělený* (D Cange) nebo staré české glosáře podle Lexicon Bohemorum „*curia dignus*“, ThLL má právě pro toto místo význam patrně zavržený středověkými komentátory (Eriugena) a jejich editorkou Ramelliovou „i.e. *quinquaginta annis natum*“. Celý ten překlad na str. 13 je divný, spíše: „hlavu skropenou šedinami, jež nabyla na důstojnosti četnými léty“ (rozhodně ne „přírůstkem luster“, to nepěkné „vyslouženými“ se v překladu vztahuje k vlasům, v orig. přímo k vertex. Ostatně není to varia lectio k decoratum (pak by byl editor zvolil vyloženě *lectionem difficiliorem*)?
- Asi má osobní idiosynkrasie, ale přece, peto veniam: nadužívá se uvozovek u jednotlivých výrazů – buď je třeba najít přesnější výraz, kde by pisatel nemusel relativizovat jeho užití alibistickými uvozovkami, nebo si za výrazem stát bez uvozovek. To je hned případ titulu předkládané knihy. Proč je „na cestě“ v uvozovkách? – Jiný případ, totiž ten, kdy bych použila jiné slovo, je nepěkné kolokviální ne-li dialektické slovo „rozlučka“ (str. 37).
- Jak je to s užíváním grécismu *chelys* v pozdní latině? Později je to běžné, zejména jako označení pro lyriku, lyrické básnictví (dokonce u českolatinského Vojtěcha Raňkova). Má otázka tedy zní, zda je to na místě, jež uvádíte (str. 47) opravdu příznakové. (Já to nevím.)
- Farcinat přeloženo jako „skrmit“ (str. 61 a pozn. 180)? Sloveso *farcino* jsem našla jen v ThLL, nikde jinde, a ThLL říká jen, že je to totéž jako *farcio*. Rozhodně ne skrmit, spíš „nacpat“ (do jednoho pytle s něčím).
- Co je „egyptský úkryt“ na str. 162?
- Autor latinskočeských „*Annales Ottakariani*“ cituje Nupt. 2, 193, skoro doslovně (v pochvale pražského probošta Víta). Není tam toho víc? (*Tato poznámka samozřejmě od habilitandky nežádá odpověď ani další zkoumání, je to stejně jako odstavec o Dubraviovi výše v textu tohoto posudku jen podnět pro event. další zkoumání Martianovy tradice.*)

Předložený spis plně vyhovuje podmínkám habilitačního řízení, doporučuji jej k obhajobě a navrhuji pokračovat v habilitačním řízení.

5. III. 2012

Prof. PhDr. Jana Nechutová, CSc.